

BO ZAVAROVANJE TRIGLAVA ZALEGLO?

ALJAŽEV STOLP JE KULTURNI SPOMENIK

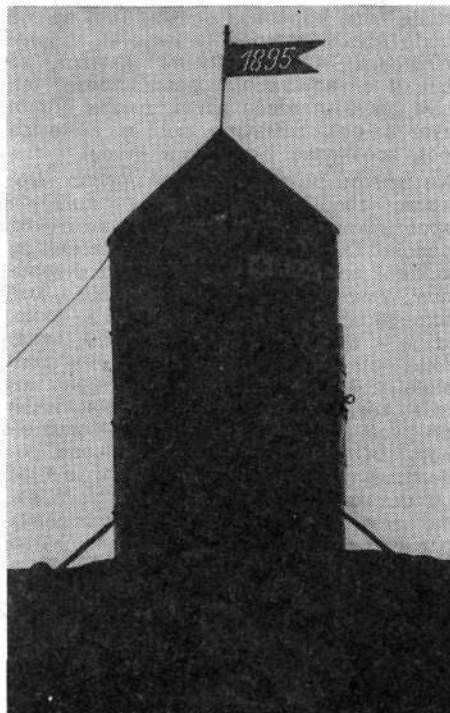
JANEZ BIZJAK

Zavarovalnica Triglav je zavarovala Aljažev stolp na vrhu Triglava kot kulturni spomenik. Simbolno dejanje na gori-simbolu! Nedvomno hvalevredna ter spodbudna gesta ter posnemanja vreden zgled. Naravna in kulturna dediščina Slovenije izginja, neopravljivo propada. Potrebuje botre, mecene, skrbnike, zaščitnike, ki so pripravljeni samoiniciativno pomagati pri ohranjanju našega skupnega naravnega in kulturnega bogastva. Zato pobudnikom za takšno pomoč ni olikano jemati volje in pripravljenosti z očitki, ki jih je bilo slišati v nekaterih strokovnih krogih, češ da je akcija za zavarovanje Aljaževega stolpa obšla stroko, zadolženo za varstvo kulturne dediščine. Da je bil pristop izrazito volonterski, brez ustreznega usklajenega pristopa, da bi morali kot spomenik zavarovati celoten Triglav itd. Kljub takim očitkom menim, da je potrebno uresničitev zavarovanja Aljaževega stolpa pozdraviti in podpreti. Predvsem pa opozoriti in nato vedno znova poudarjati, kakšne obveznosti in odgovornost prevzema skrbnik.

Na Slovenskem je veliko kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti, ki zaradi zaletene strokovnoupravne procedure ne bodo nikoli učinkovito proglašeni za spomenike; veliko je tudi že proglašeni spomenikov, ki pa kljub neoporečnim strokovnim podlagam za proglasitev še naprej propadajo in izginjajo. V naši resnosti in iskrenosti za varovanje naravne in kulturne dediščine in v zakonodaji, ki je odraz skupne družbene skrbi za dediščino, manjka bistven del: denar za vzdrževanje in varovanje dediščine. Samoiniciativne akcije za varovanje posameznih delov naravne ali kulturne dediščine so drugod po Evropi že dolgo poznane in uveljavljene. Družbeno priznane in temu ustrezno stimulirane v davčni politiki.

Tudi v naši naravi, v našem gorskem svetu, v Triglavskem narodnem parku in drugod je dolga vrsta naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov, ki potrebujejo svojega zaščitnika, podpornika, skrbnika. Upajmo, da bo dejanje Zavarovalnice Triglav dalo dober zgled drugim in jih spodbudilo za pomoč na področju, ki se velikemu delu naše družbe zdi popolnoma odveč: to sta narava in kultura.

Zavarovalnici Triglav se je že zaradi njegovega imena spodobilo, da nekaj postori za zavarovanje Triglava. Pričakujemo, da zavarovanje Aljaževega stolpa ne bo ostalo na spretni promocijski potezi, am-

pak bo začetnemu zanosu sledilo vse delo, povezano z obveznostmi skrbništva. Zato se mi zdi samoumevno, da bo Zavarovalnica Triglav odslej skrbela, da Aljažev stolp ne bo več — kot vsa zadnja leta — najvišje smetišče v Jugoslaviji, najvišje ležeči pločevinasti kontejner, v katerega so obiskovalci metali steklenice, prazne konzerve, prepoteno obleko in druge odpadke. Aljažev stolp je bil sramota Juljskih Alp, spričevalo bedne kulture množičnega planinstva. Nadejajmo se, da bo vrh Triglava odslej redno očiščen odpadkov, Aljažev stolp pa zavetišče pred vetrom in pomnik slovenske planinske zgodovine. S tem v zvezi so potrebne stalne akcije v javnih medijih. Ozaveščenost naše družbe o naravi in kulturi se zato počasi prebija naprej.

Povejmo tudi, da je bil Triglav večkrat razvrednoten kot narodni simbol z množičnim obleganjem istega naroda. Gasilci tekmujejo, komu bo uspelo ob Aljaževem stolpu potegniti višjo lestev, muzikanti valijo po klinih težke kontrabase za oglušujoče koncerte na vrhu, pivci tekmujejo, kdo bo prinesel na vrh večji sod piva, drugi vlačijo gor kolesa in mopede. Če so si Slovenci omislili, da bo Triglav

sveta gora, potem bi se spodobilo, da bi se v tem ali na tem svetišču odpovali slabim dolinskim razvadam in se obnašali gori-simbolu primerno. Če bo s kričavimi množičnimi prireditvami, s smetmi in odpadki tako kot doslej, zavarovanje nima nobenega smisla. Tudi ne, če bodo Aljažev stolp obremenjevali s spremembami in dopolnitvami. kakršne so bile v navadi zadnjih petinštirideset let: siva barva in rdeča barva, zvezda gor in zvezda dol, zastavica dol in zastavica gor, spominske plošče gor in dol.

Ne smemo pozabiti, da je temeljno strokovno izhodišče pri varovanju kulturnih spomenikov ohranjanje njihove izvirne podobe. Če je neka stavba proglašena za kulturni spomenik, mora ohraniti prvobitnost, zaradi katere je dobila status kulturnega spomenika. To velja tudi za stolp, ki ga je dal postaviti dovški župnik Jakob Aljaž leta 1895. V letih pred prelomom stoletja, ko so se v Julijskih Alpah lomila kopja med Slovenskim planinskim društvom (SPD) in nemškimi Alpenvereinom (DÖAV) (šlo je za neusmiljeno ponemčevanje Triglavskega pogorja), je Aljaž od dovške občine kupil vrh Triglava samo zato, da je lahko na svoji zemlji postavil stolp kot nedvoumen in hkrati

izzivalen dokaz slovenskega Triglava. Zato vrednotimo Aljažev stolp kot spomenik naše kulturne in zgodovinske dediščine. Če takega vrednotenja ne priznavamo, je le kup pločevine, ki kazi najvišjo goro Julijskih Alp, kakor so mu očitali Nemci. Aljažev stolp je lahko kulturni spomenik samo tak, kot ga je postavil Aljaž; brez poznejših nasilnih sprememb. Torej: sivo pobarvan, s kovinsko zastavico, ki ima izrezano letnico 1895 in nič drugega. Kvečjemu še komaj opazna ploščica z informacijo, da je to kulturni spomenik.

Aljažev stolp kot kulturni spomenik tudi ne more biti prostor za obešanje plošč, ki spominjajo na medvojnne obiske partizanskih skupin. Ne vem, zakaj tega ne upa nihče javno povedati. Pri vseh uradnih proslavah in množičnih obleganjih Triglava doslej še nihče ni povedal, kdaj, zakaj in kdo je odstranil ploščo triglavskim prvopristopnikom, na njenem mestu pa se je pojavila plošča triglavski diviziji. Zavarovanje stolpa mora razščititi tudi s takimi dilemami. Drugače Aljažev stolp ne bo nikakršen kulturni spomenik, ampak triglavskemu okolju skrajno neustrezen pločevinasti cilindar, namenjen reklamnim nalepkam, plakatom, ploščam in podpisom.

NEVARNOST GROZI ŠE ENI NARAVNI ZNAMENITOSTI

ZELENCI – REZERVAT ALI AKUMULACIJA?

IGOR MAHER

Zgornjesavska dolina ali kratko Dolina leži v skrajnem severozahodnem delu Slovenije. Tako kot stranske doline je tektonskega izvora in kasneje močno preoblikovana zaradi ledenikov, ki so v ledeni dobi na široko prekrivali naš gorski svet. Prav ti ledeniki so bistveno prispevali k nastanku ene od naših najpomembnejših naravnih znamenitosti — Zelencev oziroma izvira Save Dolinke.

V času največjih poledenitev so omenjeno območje pokrivala debele plasti ledu, ki so od Jalovca in Mangrta počasi drsele daleč navzdol po dolini današnje Save Dolinke. Plasti ledu so se segale do višine današnjega Vitranca. Sčasoma je podnebje postajalo toplejše, obseg ledenikov se je manjšal in na koncu so se ohranili v stranskih dolinah. Izpod Ponc, Jalovca in Mojstrovk je drsel Planiški ledenik, ki je s svojo čelno moreno na severu segel vse do vzhodja Karavank. Ostanek te morene je današnji razgiban, grbinast svet pred Ratečami, ki ga domačini imenujejo Kamnje.

Po ledeni dobi, ko so ledeniki povsem izginili (z izjemo Triglavskega), so svoje

delo začele opravljati vode. Te so s strmih pobočij prinašale ogromne količine materiala, ki so ga odlagale v dolinah. Tako je v Planici nastal širok vršaj, ki je segel vse do čelne morene. Voda pa po takih prodnatih naplavinah ne teče površinsko, temveč kmalu poišče podzemsko pot. Vsa voda, ki podzemno priteka iz Planice, pride na stiku z neprepustno čelno moreno na površje v obliki množice malih izvirkov. Mesto se imenuje Struge. Od tod v odvisnosti od količine vode teče majhen tok proti vzhodu, kjer se razširi v sistem tolmunčkov oziroma jezerc, od katerih je največje tisto, ki ga zaradi njegove barve poznamo pod imenom Zelenci. Ožja okolica je tudi območje najmočnejših virov talne vode iz Planice. Ta talna voda se napaja iz obilice potokov in izvirov, ki pritekajo z gorskih pobočij. Od teh slap Nadiža v Tamarju kot največji velja za primarni izvir Save Dolinke. Območje Zelencev je torej sekundarni izvir.

Talna voda iz Planice istočasno teče tudi v smeri Rateč in tam napaja periodično jezero v Ledinah, imenovano tudi Rateško jezero.

Sem pa pritekajo tudi potoki s Karavank, od katerih je največji Trebiža. Voda iz Ledin po podzemni poti odteka proti Stru-